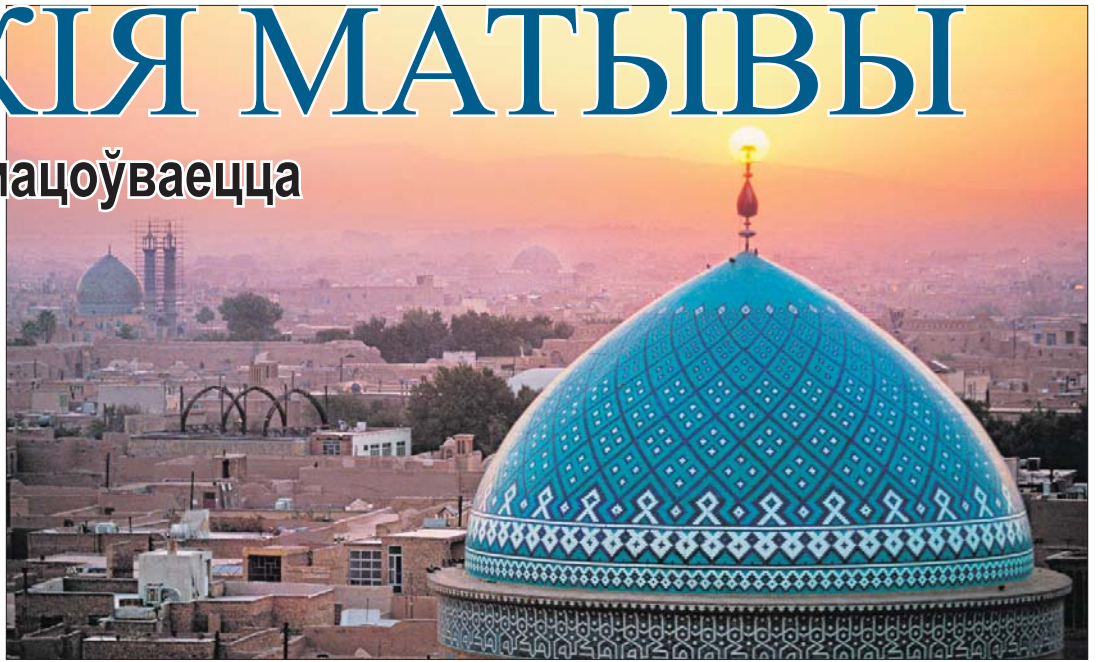

ПЕРСІДСКІЯ МАТЫВЫ

Ісламская рэспубліка ўпэўнена замацоўваецца ў ролі рэгіянальнага лідара

Напрыканцы мінулага тыдня ў Вене завяршылася сустрэча міністраў замежных спраў 19 краін, якія абмяркоўвалі сітуацыю ў Сірыі. У перамовах узялі ўдзел 19 дэлегацый, у тым ліку з Расіі, ЗША, Саудаўскай Аравіі, Турцыі, Ірана, Аб'яднаных Арабскіх Эміратаў, Катару, Іарданіі, Германіі, Францыі, Егіпта, Італіі, Вялікабрытаніі, Ірака і Лівана. Так, гэта насамрэч несумненны крок наперад на шляху ўрэгулявання сірыйскага канфлікту. Аднак цяпер не аб гэтым. Сапраўднай сенсацыяй стала прыцягненне Ірана ў якасці ўдзельніка перамоў па Сірыі. Кіраўнік МЗС гэтай краіны Джавад Зарыф і тры яго намеснікі ўзялі ў іх удзел. Асобныя эксперты называюць падзею сапраўдным вяртаннем ісламскай рэспублікі ў вялікую палітыку. Тым больш што фактычным ініцыятарам запрашэння іранцаў да перамоўнага працэсу сталі ЗША. І зрабілі гэта, нягледзячы на актыўнае супраціўленне свайго даўняга саюзніка (і, між іншым, галоўнага рэгіянальнага суперніка Ірана) — Саудаўскай Аравіі. Відавочна, што на Блізкім Усходзе адбываюцца насамрэч «тэктанічныя зрухі», якія стануць адчувальнымі ў сусветным маштабе.

Пяць тысячагоддзяў

Гісторыя Ірана па пісьмовых крыніцах ахоплівае амаль пяць тысяч гадоў. Першая дзяржава на яго тэрыторыі — Элам — была ўтворана ў Хузестане ў III тысячагоддзі да н.э. Персідская імперыя пры Дарыю I Ахеменіду распасціралася ўжо ад Грэцыі і Кірэнаікі да рэк Інд і Тарым. Менавіта падчас праўлення Ахеменідаў Персія была самай населенай дзяржавай. Жыхары імперыі складалі палову ўсяго насельніцтва Зямлі! Іран (цягам большай часткі сваёй гісторыі вядомы як Персія) больш за два тысячагоддзі ўваходзіў у лік найбольш уплывовых палітычных і культурных сусветных цэнтраў. На працягу многіх стагоддзяў тут панаваў зораастрызм. А ў XVI ст. дзяржаўнай рэлігіяй Ірана становіцца іслам. У XIX стагоддзі калісьці велічная і магутная Персія пераўтварылася ў паўкаланіяльную тэрыторыю. У 1935-м краіна стала Іранам — у зораастрызме поўнач дзяржавы і поўдзень Афганістана называлася Арыянам, адсюль і пайшла назва.

У 1979 годзе тут адбылася рэвалюцыя, падчас якой была зрынута манархія і абвешчана ісламская рэспубліка. Была прынята канстытуцыя, якая зацвердзіла дзяржаўную сістэму. Іран дасюль застаецца адной з нешматлікіх тэакрыяцый у свеце. Нацыянальным лідарам з'яўляецца Вышэйшы кіраўнік (Рахбар), які назначае людзей на ключавыя пасады, у тым ліку шасцарых з дванаццаці членаў Рады вартавых Канстытуцыі (яна, дарэчы, была прынята ў 1979 годзе). Рада вартавых — самы ўплывовы кантрольны орган, здольны блакіраваць рашэнні ўсіх трох галін улады. Рахбар — Вярхоўны галоўнакамандуючы, а таксама кіраўнік ваеннай контрразведкі. Вышэйшы кіраўнік выбіраецца Саветам экспертаў і трымае справаздачу перад ім. За ўсю гісторыю Ісламскай рэспублікі вядомы толькі двое рахбараў. Гэта легендарны Рухала Мусаві Хамейні — лідар іранскай рэвалюцыі 1979 года. Ён быў Вышэйшым кіраўніком да 1989-га. З таго часу і дасюль Рахбарам з'яўляецца Алі Хасейні Хаменеі — адзін з найбліжэйшых папалчнікаў Хамейні. Кіраўнік выканаўчай улады ў Іране — прэзідэнт, які кантралюе дзейнасць урада і з'яўляецца гарантам канстытуцыі. Праўда, рашэнні па ключавых пытаннях ён прымае пасля ўхвалення Рахбара.

Своеасаблівае дзяржаўнае ўкладу не стрымлівае эканамічнага развіцця. Як перакананыя эксперты, аб'ектыўна Іран — адна з найбольш тэхналагічна развітых краін рэгіёна.

У дзяржавы — чацвёртая па памеры валавога нацыянальнага прадукту эканоміка ў ісламскім свеце і другая — у Заходняй Азіі. Значная і палітычная вага ісламскай рэспублікі. З 2012 года Іран становіцца лідарам Руху недалучэння — другой па велічыні пасля Арганізацыі Аб'яднаных Нацый міжнароднай структурай. Яна аб'ядноўвае 120 дзяржаў на прынцыпах няўдзелу ў ваенных блоках.

Без санкцый

Краіна дасюль стаяла паасобку сярод іншых блізкаўсходніх дзяржаў. Гэтаму ў тым ліку спрыялі санкцыі, якія пачалі прымяняцца, калі ўзнікла непружанасць з заходнім светам. Брытанцы байкатавалі іранскія нафтапрадукты пасля нацыяналізацыі Іранам Англійскай нафтавай кампаніі, якая належала ўраду Вялікабрытаніі. Першыя санкцыі падтрымалі і ЗША. Абвастрэнне эканамічных забарон адбылося пасля ісламскай рэвалюцыі 1979 года. Тады Злучаныя Штаты замарозілі рахункі іранскіх кампаній, а ў 1987-м быў цалкам забаронены тавараабмен паміж ЗША і Іранам.

У 1996 годзе Кангрэс ЗША зацвердзіў закон пра новыя санкцыі. У адпаведнасці з ім кожная кампанія, што інвеставала ў нафтавую энергетыку Ірана больш за 20 мільёнаў долараў, трапіла пад шэраг абмежаванняў. Сярод іх — забарона на міжбанкавую дзейнасць, на крэдыты ў амерыканскіх банках памерам

больш як 10 мільёнаў долараў, на куплю пазыковых абавязацельстваў амерыканскага ўрада, забарона амерыканскім кампаніям імпартаваць абсталяванне ў гэтую дзяржаву, а таксама інвеставаць туды сродкі. Да таго ж у кампаній-парушальнікаў ануляваліся ліцэнзіі на экспарт у ЗША.

Еўрапейскі саюз афіцыйна далучыўся да санкцый супраць Ірана толькі ў 2010 годзе ў сувязі са спрэчкамі вакол іранскай ядзернай праграмы. Санкцыі ЕС узмацнілі абмежаванні для Ірана ў знешнім гандлі, фінансавай сферы, энергетычным сектары і тэхналогіях, страхаванні. У першую чаргу забароны былі накіраваны на блакіраванне выкарыстання фінансавых рынкаў Еўрасаюза і ЗША для прыцягнення інвестыцый у Іран, а таксама на лімітаванне закупак у гэтай краіны энергарэсурсаў.

Сёлета ў ліпені адбылася насамрэч гістарычная падзея. У Вене ЗША, Расія, КНР, Вялікабрытанія, Францыя, Германія і Іран дасягнулі пагаднення па ядзернай праграме Тэгерана. Падволе дамоўленасцяў, Ісламская Рэспубліка Іран абавязваецца на працягу пятнаццаці гадоў не ўзбагачаць уран да ўзроўню, што перавышае 3,67 працэнта, і пераўтвараць. Запасы іншага ўзбагачанага ўрану на гэты тэрмін

не павінны перавышаць 300 кілаграмаў. Усе работы па ўзбагачэнні павінны весціся выключна на аб'екце ў Натану пад пільным кантролем міжнародных інспектараў. Завод у Форду мяркуюць пераўтварыць у навукова-даследчы цэнтр, а аб'ект у Араку будзе перабудаваны. У абмен на гэта з Тэгерана здымуць санкцыі, якія могуць быць зноў уведзены, калі ісламская рэспубліка не выканае сваіх абавязацельстваў.

У сярэдзіне кастрычніка пачаўся працэс імплементацыі ядзернай дамоўленасці. Кангрэс ЗША, пры ўсёй сваёй антыіранскай рыторыцы і ізраільскім уплыве, так і не змог заблакіраваць ратыфікацыю. Барак Абама даў сваім міністрам указанне рыхтавацца да зняцця шэрагу санкцый супраць Ірана ў поўнай адпаведнасці з «дарожнай картай» (пасля таго, як краіна выканае сваю частку абавязацельстваў па дэнуклеарызацыі). У сваю чаргу, пасля шматтыднёвых спрэчак і разважанняў іранскі меджліс (парламент IPI) у сярэдзіне кастрычніка 161 голасам супраць 59 ратыфікаваў ядзерную дамоўленасць. «Дэпутаты прынялі ўзважанае рашэнне, прадэманстравалі разуменне сітуацыі, у якой апынулася наша краіна, — пракаментавалі сітуацыю прадстаўнік адміністрацыі прэзідэнта Ірана Махамад Багер Нобахт. — Мы спадзяёмся, што з гэтага моманту пачнецца паскораны прагрэс і развіццё дзяржавы».

Прынада для інвестараў

Падпісанне гістарычнага пагаднення па ядзернай праграме Ірана — вядома, падзея сусветнага маштабу. Яна моцна паўплывае на геапалітычнае, эканамічнае і сацыяльнае становішча ўсяго Блізкага Усходу. Такім чынам, ужо ў хуткім часе абудзецца глабальнае «афіцыйнае адкрыццё» іранскай эканомікі. «Іран — гэта не шараговая нафта-дзяржава Блізкага Усходу, — падкрэслівае прэзідэнт даследчыцкай і кансалтынгавай кампаніі Eurasia Group, вядомы палітолаг Іэн Брэмер. — Ён прапануе інвестарам дыверсіфікаваную эканоміку з трывалым і развітым рынкам капіталаў. Па насельніцтве (80 мільёнаў чалавек) IPI займае другое месца ў рэгіёне. Іран вельмі прывабны для інвестараў у самых розных абласцях, пачынаючы ад турызму і лагістыкі да фармацэўтычнай прамысловасці і вытворчасці спажывецкіх тавараў».

Некаторыя спецыялісты прагназуюць 420-мільярднай эканоміцы Ірана рост да 8% за год. Іран займае чацвёртае месца ў свеце па разведаных запасах нафты і другое — па газе. Ужо ў найбліжэйшай перспектыве ён здольны пастаўляць на рынкі да 1 млн барэляў нафты кожны дзень. Падпісанне ў Вене дамоўленасці дадуць моцны штуршок развіццю гандлю з ЕС. Калі летась адпаведны аб'ём паставак склаў 8,3 мільярда долараў, то ўжо ў наступныя гады ён можа ўзрастаць у 4 разы.

Тым часам аўтарытэтны ў энергетычным сектары сайт Oil Price лічыць, што Тэгеран жыве, што называецца, не нафтай адзінай і што яго вяртанне на энергетычныя рынкі можа прывесці да новых сыравінных войнаў. Цяпер здабыча нафты на планеце складае прыкладна 96,6 млн барэляў за суткі. Іран ужо налета здольны адчуваць павялічэнне гэтуго лічбу.

Тэгеран можа справакаваць услёск канкурэнцыі і ў іншых абласцях. Асабліва высокія шанцы зрабіць гэта ў газавай галіне. Летась здабыча «блакітнага паліва» Іранам вырасла. Галоўным чынам дзякуючы радовішчу Паўднёвы Парс, якое распрацоўвае Pars Oil and Gas Company. Цяпер гэта кампанія энергічна шукае інвестараў. Імі могуць стаць Royal Dutch Shell і Total, зацікаўленыя ў вяртанні на іранскі энергетычны рынак. Выказала зацікаўленасць і Індыя, інвестыцыі якой могуць дасягнуць 15 млрд долараў, і Паўднёва-Афрыканская Рэспубліка. Вялікі інтарэс да Ірана адзначаецца і ў Еўропе, Азіі і Афрыцы. Ісламская рэспубліка спадзяецца пачаць пастаўкі звадкаванага газу ў Еўропу і іншыя рэгіёны ўжо ў 2020 годзе.

Пасля скасавання санкцый у Тэгеране спадзяюцца на бум і ў сектары ўзнаўляльных крыніц энергіі. Міністр энергетыкі IPI Хамід Чытчыян паведаміў, што Іран хоча павялічыць долю ўзнаўляльнай энергіі да 5 тыс. мегават. Іспанская энергетычная кампанія Bester, якая мае адпаведную спецыялізацыю, нядаўна падпісала пагадненне з дзяржаўнай іранскай кампаніяй Sunir. Bester будзе кансультаваць іранцаў у развіцці тэхналогій вытворчасці ўзнаўляльнай энергіі. Прытым акцэнт будзе рабіцца на сонечную энергію.

Іспанцаў апырэдзілі немцы. Супольная ірана-нямецкая кампанія Development Environment Arvand Co. мае намер пабудаваць на паўднёвым захадзе Ірана ветраную электрастанцыю магутнасцю 48 Мвт. Яе ўзвядзенне абудзецца ў 46 млн долараў. Прыкладна ў тым жа месцы, якое, дарэчы, з'яўляецца зонай вольнага гандлю, мае намер пабудаваць 20-мегаватную электрастанцыю іранская кампанія Abadan.

Планы вялікія. З улікам іх Іран зможа на роўных канкураваць на энергетычных рынках з манархіямі Персідскага заліва. Відавочна, што поўнае вяртанне Ірана на іх будзе мець самыя шырокія наступствы, якія, дарэчы, выйдуць далёка за межы толькі энергетычнага сектара. Бурны падзеі, што адбываюцца цяпер на Блізкім Усходзе, могуць прывесці да вялікіх змен палітычнага ландшафту рэгіёна, скасавання заключаных дзесяцігоддзі назад саюзаў і ўтварэнню новых, часам вельмі нечаканых. Пры гэтым Іран становіцца насамрэч ключавой фігурай.

Мікалай ЛІТВИНАЎ.
litvinov@sviazda.by

